

GÜNDEM

Tesbih Namazı

Harun ÜNAL*

GİRİŞ

Dergimizin bu sayısında tesbih namazıyla ilgili rivayetlerin sıhhat derecelerini inceleyip, ilmihal kitaplarında ve fıkıh kaynaklarında anlatılan tarzda bir tesbih namazının gerçekten var olup olmadığı hakkındaki kanaatimizi ortaya koyacağız. Bu konu hakkındaki bazı rivayetleri ilgili kaynaklarından aktararak sizlerle paylaşacağız.

Bilindiği gibi Tesbih namazı ile alakalı olarak bize sunulan bilgiler fikhî kaynaklara ve ilmihal bilgilerine dayanmakta ve verilen bu bilgilere dayanak olarak birkaç tane rivayet gösterilmektedir. Ancak bu rivayetler temel alınırken, hiçbir zaman bunların neye dayandığı, sıhhat derecelerinin ne olduğu dikkate alınmamıştır. İşte biz burada bu konuyu ele alacağız.

Rivayetlerin Yer Aldığı Kaynaklar

Tesbih namazının yer aldığı bazı kaynakların isimlerine geçmeden önce şunu belirtme-

Allah Rasûlü'nün, Tesbih namazını her gün, en az haftada bir, olmazsa ayda bir, olmazsa iki ayda bir, olmazsa, yılda bir, hiç olmazsa ömürde bir kez olsun, kılınmasını tavsiye ettiği ileri sürülmesine rağmen, onun böyle bir namaz kıldığına dair en ufak bir bilgi yoktur.

* Hadis Uzmanı

liyiz ki en güvenilir kabul edilen Buhari ile Müslim'in sahihlerinde bu namazla ilgili herhangi bir hadis yer almamaktadır. Bu namazla ilgili olarak gelen rivayetler Ebu Davud, Tirmizi, İbn Mace, Terğib ve Terhib, İbnu'l-Esir, Camiul Usul fi Ehadisi'r-Resul, Müsnedussa-habe Fi'l-Kütübi't-Tis'a ve benzeri kaynaklarda yer almaktadır. Zaten rivayetler verildikçe, rivayetin yer aldığı ilgili kaynak da verileceğinden burada ayrıca isimlerini saymanın bir gereği yoktur.

Hâkim, el-Müstedrek adlı eserinde on hadis zikrediyor. Zehebi tarafından bu rivayetlerin bazısının zayıf olduğu, bazısının sahih olduğu, kimi ravilerinden dolayı da bazısının metruk olduğu ifade edilmiştir. Bununla beraber bazı rivayetler hakkında "Buhari ve Müslim bu hadisleri sahihlerine almamakla birlikte, rivayetler Buhari ile Müslim'in veya sadece Müslim ya da sadece Buhari'nin şartlarına göre sahihtir" ifadelerine yer verilmiştir. Öyle ki Hâkim de eserine aldığı bir hadis mevzu olsa bile onun için: "Bu hadis, Buhari ile Müslim'in şartlarına uygun olmakla birlikte, hadisi tahrir etmemişler, sahihlerinde yer vermemişlerdir" şeklindeki görüşlerini sıklıkla dile getirmiştir. Bu itibarla, Hâkim'in Müstedrek'ine ve diğer eserlerine dikkatle ve şüphe ile yaklaşılmalıdır.

Heysemi de, "Mecmauzzeva'id" isimli eserinde Müstedrek'teki hadisin zayıf olduğunu belirtmiştir.

Taberani de hadisi hem "el-Mucemu'l-Kebir" hem de "el-Mucemu'l-Evsat" eserlerinde zikretmiştir.

Beyhaki bu konu hakkında "es-Sünen el-

Kübra" adlı eserinde "Tesbih namazı başlığı ile beş hadis vermektedir. Hadislerin tamamı da zayıf olan rivayetlerdir. Sonuç bölümünde bunlara değineceğiz.

Rivayetlerin İncelenmesi

Öncelikle bu namaza dair bir hadise yer verdikten sonra konu hakkında gereken açıklamalara devam edeceğiz.

Bilindiği üzere rivayetlerde Tesbih namazı en azından ömürde bir kez olsun, kılınması önerilen bir namazdır. Resulüllah (s), amcası Abbas'a, (bazı rivayetler de Cafer b. Ebu Talib'e) bu namazı kılmasını tavsiye etmiştir.

"İbn Abbas'tan rivayetle Resulüllah (s), Abbas b. Abdulmuttalib'e demiş ki: "Ey Abbas! Ey amcacığım, sana bir şey vereyim mi? Sana bir iyilikte bulunayım mı, Sana on faydayı sağlayacak olan bir şey öğreteyim ister misin? Bunu yapman halinde günahlarının ilki olsun, sonuncusu olsun, eskisi-yenisini olsun, bilmeyerek yaptığın ve bilerek işlediğin olsun, küçüğü ve büyüğü olsun, gizli de işlediğin açık olarak yaptığın olsun, Allah on çeşit günahını bağışlar. Dört rekât naza kılacaksın. Namazın her bir rekâtında Fatiha suresi ile bir zammı sure okuyacaksın. İlk rekâtın okum işini bitirdiğinde, ayakta iken, 15 defa olmak üzere (Sübhanellahi, vel-Hamdulillahi ve La İlahe İllallahu Vellahu Ekber" diye bu tesbihi okuyacaksın. Sonra rükûa varacak, rükûda iken bu tesbihi on defa okuyacaksın. Sonra rükûdan doğrulacaksın, burada da on defa bu tesbihi okuyacaksın. Sonra da secdeye varırsın ve secdede iken de bunu on defa tekrar edip okursun. Sonra birinci secdeden doğrulur ve böylece iki secde arasında oturur vaziyette bu tesbihi yine on defa okursun. Sonra ikinci kez secdeye varır ve secdede iken bu tesbihi tekrar on defa okursun. Sonra

ikinci secdeden doğrulurken tekrar on defa daha bu tesbihi okursun. Böylece bu ilk rekâta bu tesbihi 75 defa okumuş olursun. Yani dört rekâtın her birinde 75'er defa bu tesbih okununca, toplam olarak bu 300 tesbihe ulaşmış olur. Eğer yapabilirsen bunu her gün bir defa olsun tekrarlar, yapamayacak olursan her Cuma günü olsun bir kez kıl. Eğer bunu da yapamayacak olursan hiç olmazsa ayda bir kez olsun bu namazı kıl. Eğer yapamazsan bari senede bir kez olsun kıl. Eğer bunu da başaramayacak olursan hiç olmazsa ömründe bir kez olsun, bunu kıl!"¹

Tesbih namazının kılınışı hususunda farklı rivayetler vardır. Kaldı ki konu ile ilgili tüm hadisleri de verecek değiliz. Zira tamamını vermek demek, büyük hacimde bir kitabın hazırlanması anlamına gelir ki zaten dergimizin sayfaları da tümüyle buna ayrılmadığı gibi biz de incelememiz sonucunda vardığımız neticeyi özet olarak aktarmaya çalışmaktayız.

Tirmizi diyor ki; konu ile alakalı olarak İbn Abbas ile Abdullah b. Amr, Fadl b. Abbas ve Ebu Rafi kanalından başkaca hadisler de vardır. Tirmizi, Enes kanalından gelen hadisin Hasen-Sahih bir hadis olduğunu söylemiştir. Resulüllah'tan (s), tesbih namazı ile ilgili olarak birçok hadis rivayet edilmiştir. Ancak bunların çoğu sahih olmayan rivayetlerdir.

Abdullah b. Mübarek ve onun gibi birçok ilim adamı, tesbih namazı ile ilgili gelen rivayetleri sahih kabul etmişler ve bu namazın faziletlerinden söz etmişlerdir.

Ravzatu'l-Muhaddisîn eserinin yazarı diyor ki, İmam Ebu Bekir b. el-Arabî, Tirmizi şerhi olan Arizatu'l-Ahvezi adlı eserinde Tirmizi'de

geçen bir diğer rivayetle alakalı² şu ifadelere yer veriyor: "Ebu Rafi' tarafından rivayet olunan bu hadis, zayıftır, sıhhat açısından aslı yoktur. Hadis, sahih olmadığı gibi Hasen bir hadis de değildir." Ve şöyle devam ediyor: "Tirmizi'nin bu hadisi zikretme sebebi, kimenin böyle bir rivayete aldanmaması için bir uyarı niteliğindedir." Daha sonra şunu ekliyor: "Abdullah b. Mübarek'in bunu kabul edilir bulması ve sahih olarak değerlendirmesi ifadesine gelince bu, hüccet/kanıt değildir. Kaldı ki Ukayli de, Tesbih namazı ile alakalı olarak sabit olan bir hadis yoktur, demiştir." Öte taraftan Ebul Farac İbnu'l-Cevzi de tesbih namazı ile ilgili hadisleri ve geliş yollarını ele almış, tüm geliş yollarının ve hadislerin zayıf olduğunu belirtmiştir. Hatta İbnu'l-Cevzi, bununla da yetinmemiş, bu rivayetlerin neden dolayı zayıf olduklarını da belirtmiştir.³

Abdulkadir Arnaut diyor ki: "Yine de hadisin bir takım tarikleri ve şahitleri var ki, bütün bunlar, bu hadisin bir dayanağının var olduğunu göstermektedir. Bu itibarla bu, Hasen veya Sahih bir hadistir."⁴

Bir de Ebu'l-Cevza'dan rivayetle Tirmizi'de yer alan başka bir hadis⁵ vardır. Ebu Davud da hadisi, İbn Abbas'tan tahrir ile zikretmiştir. Ebu Davud diyor ki: "Bu hadisi, Ebu'l-Cevza, Mevkuf bir rivayet olarak Abdullah b. Amr'dan rivayet etmiştir."

Kehnevi de tesbih namazı hakkında "el-Asaru'l-Merfua Fi'l-Ahbari'l-Mevdua" adlı

¹ Ebu Davud, Tatavvu, 14, hadis, 1297-1299; Tirmizi, Vitir, bap:19, h: 481-482; İbn Mace, Tatavvu, B:19, h:1386-1387.

² "Ey amca kılacağın bu namazın her rekâtında; Allahu Ekber, Ve'lhamdulillahi ve subhanallahi ve lâ ilâhe illallah, diye 15 defa oku."

³ Bak: el-Mevduat, 2/465-470, Dar Advausselef, Thk ve talik: Dr. Nureddin b. Şükri b. Ali Boyacılar.

⁴ Bak: Ravzatu'l-Muhaddisîn, 10/298

⁵ Bu rivayet için ayrıca bak: İbnu'l-Esir, "Camiul Usul, Fi Hadis-irresul, 6/252, h:4359

eserinde şu ifadeler yer veriyor: “Konu bu noktaya gelmişken, fazileti hakkında sabit hadislerin geldiği bir namazdan söz edeceğim. Çünkü bu namazı anlatma hususunda bir gurup adeta kendirlerinden geçmişçesine çabalamışlardır. Bu namaz da tıpkı sonradan ortaya çıkarılan namazlara benzer gibidir. İşte bunun içindir ki daha önceden gelip geçmiş olan bazı ilim adamları, bu konudaki hadislerin mevzu olduğunu zannetmişlerdi. Böyle zanneden ilim adamlarından İbnu'l-Cevzi, İbn Teymiye gibi ilim adamlarını gösterebiliriz. Bizim zamanımızda bu ikisini taklit edenler de sanıyorlar ki İbn Teymiye'nin tüm sözleri sanki gökten inen bir vahiydir. Gerçi bunlara birtakım âlimler, açık ve net kanıtlarla gereken cevabı vermişlerdir.”¹

Darekutni, Musa b. Ubeyde'ye varan kendi senediyle şunu rivayet ediyor. Musa b. Ubeyde demiş ki: “*Bize, Ebu Bekir b. Hazm'ın azatlı kölesi Said b. Ebu Said, Resulüllah'ın azatlı kölesi olan Ebu Rafi'den rivayete anlattı. Dediğine göre, Resulüllah (s), amcası Abbas'a şöyle dedi...*” dedikten sonra sözkonusu hadisi aktarıyor.²

İbnu'l-Cevzi de “el-Mevduat” adını verdiği eserinde, yine Darekutni'ye varan tarikten hadisi ele almış ve şöyle demiştir: “Hadis sabit değildir. Çünkü ravi Musa b. Abdülaziz'in kim olduğu bilinmiyor, bize göre meçhuldür. Sadaka adındaki ravi de zayıf bir ravidir. Yahya da onun için ‘bir şey değildir’ ifadesine yer vermiştir.” Bunun anlamı şudur: Bu durumda olan bir ravinin hadisi dikkate alınmaz ve hüccet olarak kabul edilemez.

¹ Gerçekten cevap vermişler mi, vermemişler mi, bunu az ilerde okuyacaksınız. Biz şu anda yazılanları ve söylenenleri ortaya koymaya çalışıyoruz. Yeri geldiğinde gerekli açıklamayı da sunacağız.

² Kehnevi, Age, s:123-143

Ancak İbnu'l-Cevzi'den sonra gelen hadis tenkitçilerinden bazılarının göre tesbih namazıyla ilgili hadisler sahihtir. Çünkü bu âlimlere göre Hasen olan bir hadis, muhakkik konumunda olan ilim adamlarınca kabul gören bir hadistir. Her ne kadar İbnu'l-Cevzi, bu hadisi Mevzuat adlı eserinde, uydurma rivayetler arasında zikredip mevzu olduğunu söylemiş ise de kendisi mütesahil yani araştırmalarını derinleştirmeyi pek umursamayan biri olması hasebiyle tenkidi ve verdiği hükmü dikkate alınmaz. Kaldı ki İmam Süyuti de “**Mirkatu's-Suud**” adlı şerhinde, İbnu'l-Cevzi'nin Ebu Davud'un Süneni ile ilgili oldukça aşırıya kaçtığını ileri sürerek şöyle söylemiştir: “İbnu'l-Cevzi, bu hadisi sırf Musa b. Abdülaziz yüzünden (Mevzuat) kitabında tenkit etmiş ve bu adamın meçhul, tanınmayan biri olduğunu söylemiştir. Oysaki Hafız İbn Hacer de “**el-Hısalu'l-Mükeffireti Lizzünubi'l-Mütekaddimeti ve'l-Müteaahhireti**” adını verdiği bu eserinde şöyle diyor: “İbnu'l-Cevzi, bu hadisi Mevzuat eserinde uydurma hadisler arasında zikretmekle büyük ayıp etmiştir. Çünkü İbnu'l-Cevzi'nin, sözkonusu ‘Musa, meçhul biridir’ sözü isabetli değildir. Zira Yahya b. Main ve Nesai, bu şahsın sika/güvenilir olduğunu söylemişlerdir.” Yine İbn Hacer “Emaniyu'l-Ezkar” isimli eserinde diyor ki: “Bu hadisi, Buhari, ‘imamın arkasında kıraat’ adını verdiği cüzde bu hadise yer vermiş,³ ayrıca Ebu Davud, İbn Mace Sünenlerinde, İbn Huzeyme Sahih'inde, Hâkim de Müstedrek adlı eserinde buna yer vermişlerdir. Ayrıca Hâkim bunun sahih olduğunu da belirtmiştir. Kaldı ki Beyhaki de böyle demiştir.”

³ Buhari'de, sözü edilen yerde, biz böyle bir hadise rastlayamadık.

İbn Şahin de “et-Terğib’te” tesbih namazı hakkında gelen en sahih hadisin bu olduğunu belirtmiştir. Daha önce adları geçenler dışında bu hadisin sahih veya Hasen olduğunu işleri süren bazı isimlerden İbn Mündeh, Acurri, Hatib el-bağdadi, Ebu Sa’d es-Sem’ani, Ebu Musa el-Medini, Ebu’l-Hasan b. Mufaddal el-Münziri, İbn Salah ve Nevevi gibi isimleri sayabiliriz. İbn Mündeh bu konuda hadisin sahihliğine ilişkin bir de kitap yazmıştır. Nevevi de “Tehzibu’l-Esmai ve’l-Lügat” eserinde buna yer vermiştir. Deylemi de “Müsnedu’l-Firdevs” adını verdiği eserinde: “Tesbih namazı, namazlar içinde en şöhret bulanı ve isnad açısından en sahih olanıdır” demiştir.

Sonuç olarak konu ile ilgilenen hadisçilerden bir kısmı bu hadislerin ravileri ile alakalı sika/güvenilir olduğunu iddia ederken, kimileri de bunların sika olmadıklarını belirtmişlerdir. Örneğin İbnu’l-Cevza hakkında konunun uzmanları çok farklı değerlendirmelerde bulunmakta ve bu değerlendirmeler tamamen birbirine zıt ifadeler içermektedir. Çünkü bu rivayetin, İbn Cevza’dan, o da Abdullah b. Abbas’tan rivayetle geldiği söylenmiştir. Bir başka rivayette, yine İbn Cevza yoluyla Abdullah b. Amr’dan, diğer bir görüşe göre İbn Cevza yoluyla Abdullah b. Ömer’den rivayetle gelmiştir. Görüleceği üzere bunlar arasında da farklılıklar vardır. Kimisinde hadis mevkuף rivayet olarak gösterilirken kimisinde de merfu rivayet olarak gösterilmiştir.

Bu hadisin Müslim tarafından savunulduğu, Deylemi’nin “Müsnedu’l-Firdevs” eserinde ve Ebu Nuaym’ın eserinde de yer aldığını, hadisin isnad yönünden sahih olduğunu, Beyhaki’nin de bu hadisi Abdullah b. Mübarek’ten tahrir

ettiğini ileri sürenler, bunlara dayanarak tesbih namazı hakkındaki hadisin reddedilemeyeceğini savunmuşlardır. Hatta Beyhaki, İbn Mübarek’in bu namazı kıldığını, bunun salihler arasında kılınagelen bir namaz olduğunu söylüyor. Bu konuda gelen en eski rivayetin de Ebul-Cevza Evs b. Abdullah el-Basri’den gelen rivayet olduğunu belirtmişlerdir.¹

Sonuç

Bu rivayetleri kabul edip sahih olduğunu belirtenler, genelde tasavvuf ve tarik meşrepli kimselerle, zayıf ve ahad rivayetleri sahih kabul eden, bunlarla amel edilebilir düşünce-sinde olup bu konuda direnenlerdir. Nitekim Abdullah b. Mübarek, Hâkim, İbn Hacer Askalani, İmam Süyuti ve benzerleri böyledir.

1-İmam İbn Teymiye bu hadisin sahih olmadığını ve mevzu olduğunu “**Minhacussünne**” adlı eserinde delilleriyle ortaya koymuştur. Ama bunu hoş karşılamayan İbn Hacer, İmam Süyuti ve benzerleri, sırf bu açıdan onu dillerine hedef kılmışlardır. Oysa İmam Süyuti, Mevzu hadislerle ilgili kitabında, mevzu olarak gösterdiği birtakım rivayetleri, Camiussağir eserinde sahih olarak göstermiştir. Hatta tefsirinin önsözünde, Tefsirine hiçbir mevzu hadise yer vermediğini, buraya aldığı tüm rivayetlerin sahih olduğunu söylemiş olmasına rağmen, tefsiri mevzu rivayetlerle dolu olan bir ilim adamımızdır.

2-Aynı şekilde İbnu’l-Cevzi hakkında da aşağılamaya varan ifadeler kullanılmıştır. Çünkü o da “**Mevzuat**” adlı eserinde bu hadislerin sahih olmadıklarını, mevzu olduklarını be-

¹ Kehnevi, age. S:123-143.

lirtmiştir. Nitekim Şevkani de “**el-Fevaidul-Mecmua**” adlı eserinde bu konudaki hadisleri tenkit ettiğinden dolayı muarızlarının hedefi olmuştur.¹

3-Beyhaki de bu konuda “Sünen el-Kübra” adlı eserine beş hadis almış. Bu hadislerin hepsi de zayıf olan rivayetlerdir. Hadisin Tahric ve Talikini yapan İslam Mansur Abdulhamid bu hadislerden (4916) numara ile yer alan ilk hadisin dipnotunda şu bilgilere yer veriyor: “Bu hadis zayıftır. Hadisi Ebu Davud 1297, Tirmizi, 482, İbn Mace 1386, İbn Huzeyme, 1216 numara ile tahric etmiştir. Hâkim de Müstedrek eserinde (1/463), Teberani, el-Kebir (987) ve el-Evsat (1318) kitaplarında, Ebu Nuaym Hilye kitabında (1/25), kitabında, İbn Hacer de “Telhis” kitabında bu hadise yer vermişlerdir.

Ebu Cafer Ukayli diyor ki: “Tesbih namazı hakkında sabit olmuş sahih bir hadis yoktur.” Ebu Bekir b. el-Arabî de: “Bu namaz ile ilgili sahih olsun, Hasen olsun hiçbir hadis yoktur” derken, bu konuda İbnu’l-Cevzi daha da ileri gitmiş ve bu hadisleri, Mevzuat adlı eserinde, Mevzu hadisler arasında zikretmiştir.

4-Gerçi bu hadisin tüm geliş yolları zayıftır. Her ne kadar İbn Abbas’ın hadisi Hasen olma şartlarına yakın olsa da hadisin Ferd bir rivayet olması sebebiyle son derece zayıftır. Üstelik hadisi herhangi bir şekilde destekleyen muteber bir şahidi de yoktur. Bir de bu namaz, bildiğimiz namaz kılınma şekillerinin tümüne aykırıdır. Raviler arasında adı geçen Musa b. Abdülaziz, ne kadar doğru ve salih bir kimse olsa da ondan böylesi bir teferrüd ihtimali beklenemez. İbn Teymiye ve başkaları da hadisin

zayıf olduğunu belirtirken Zehebi bu konuda sessiz kalmıştır. Muhaddis İbn Abdulhadi de “**el-Ahkâm el-Kebir**” eserinde bunu onlardan aktarmış. Fakat Nevevi, Şerhu’l-Mühezzeb eserinde bu hadisin zayıf olduğunu söylemiştir. Bana göre bu namazın müstehap bir namaz olduğu görüşü pek de yerinde olmayan bir görüştür. Zira bu namaz, bilinen namaz şekline aykırıdır, normal namazlara benzemektedir.

5- Resulüllah’ın bu namazı kıldığına dair bir tek rivayete rastlayamadık. Dolayısıyla Resulüllah’ın kılmadığı bir namazı önemle tavsiye ettiği görüşü pek de kabul görecektir bir iddia değildir. Allah Rasûlü’nün, Tesbih namazını her gün, en az haftada bir, olmazsa ayda bir, olmazsa iki ayda bir, olmazsa, yılda bir, hiç olmazsa ömürde bir kez olsun, kılınmasını tavsiye ettiği ileri sürülmesine rağmen, onun böyle bir kıldığına dair en ufak bir bilgi yoktur.

6- Bütün bu gerçekler ışığında, böyle bir namazın Resulüllah tarafından kılınmadığına, tüm rivayetlerin zayıf ve hatta en güvenilen rivayetin de ferd olduğuna, Kur’an ayetleriyle tezat teşkil ettiğine göre İbn Teymiye, İbnu’l-Cevzi, Şevkani ve daha başkalarının da söyledikleri gibi bu hadisin mevzu olması ihtimali, zayıf olma ihtimalinin çok üstündedir. Bu açıdan değerlendirdiğimiz takdirde –ki böyle değerlendirmek durumundayız- Tesbih namazı diye bir namazın var olmadığını söyleyebiliriz. ■

¹ Şevkani, el-Fevaid el-Mecmua, s:37-36-38, madde 83, Tesbih namazı bahsi.